

El fenomen del pentecostalisme entre els gitanos catalans de Barcelona

Martí Marfà i Castán

El pentecostalisme gitano és un fenomen avui tant important per a les comunitats gitanes de casa nostra com desconegut per la majoria de la població. Entre el 2006 i el 2008, una investigació etnogràfica parcialment becada pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana s'apropà a aquesta realitat i analitzà la irrupció d'aquest moviment socioreligiós entre un grup de gitanos catalans de Barcelona. A través d'una perspectiva relacional, constructivista i processual de la identitat, la recerca pretengué dilucidar com es renegociaven les construccions identitàries al si d'aquest grup a partir de la incorporació del pentecostalisme.

El treball partí d'una reconceptualització del concepte *gitanos*, superant-ne la càrrega romàntica i posant de manifest el caràcter estigmatitzant d'una categoria usada històricament per encasellar poblacions força heterogènies situades a les perifèries socials i que ostenten una condició liminal i inestable. Categoria que molts d'aquests grups han assumit com a pròpia, reconver-

tint-la de forma agencial i convertint la seva intersticialitat en avantatge estratègic per afirmar-se diferencialment i millorar les seves condicions d'existència. És el cas dels anomenats gitanos catalans, que han sabut fer ús de la seva condició ambivalent per assolir un notable estatus social i convertir-se en una elit de classe mitjana entre els gitanos, protagonitzant un procés de desestigmatització que els ha permès transitar sovint de l'estigma al carisma. La mateixa construcció de la seva singularitat, que s'articula en una doble distinció –respecte dels païos i dels gitanos no catalans– per mitjà de l'activació d'elements identitàriament significatius com la llengua o la posició econòmica, és exemple d'això, juntament amb el seu paper com a artistes i artífexs de la rumba catalana.

Per la seva banda, el pentecostalisme és un moviment evangèlic sorgit al tombant del segle XIX al XX, hereu del metodisme avivamentista americà i la seva religiositat experiencial, emocional i corporalitzada, basada en la simplicitat teològica i la flexibilitat

doctrinal. L'èmfasi pentecostal en la presència literal i activa de l'Esperit Sant deriva en manifestacions extàtiques com els dons espirituals o carismàtics –especialment la glossolàlia–, que juntament amb una organització policèntrica i relativament horitzontal permeten l'apoderament espiritual i la desestigmatització carismàtica –en el sentit weberian i també en el religiós– de sectors de població exclosos, la qual cosa sumada a la gran adaptabilitat del pentecostalisme explicaria en part l'expansió d'aquests moviments durant el segle XX. És el cas del pentecostalisme gitano, que neix a la dècada de 1950 a França i s'estén amb èxit entre les poblacions gitanes del sud-oest d'Europa, en un context d'acceleració dels processos d'industrialització i urbanització, de recessió econòmica i de crisi de les estratègies econòmiques d'aquests grups –sobretot relacionades en el cas dels gitanos catalans amb la venda, l'espigolament i el món artístic. Revifant el mil·lenarisme i les dicotomies Església/Món, aquesta forma de pentecostalisme identifica els gitanos amb el poble d'Israel, convertint-los en expectants conformistes i estoics d'una salvació imminent, total i definitiva. Gestat, liderat i format majoritàriament per gitanos, aquest moviment té en l'Església Evangèlica Filadèlfia (EEF) la seva plasmació denominacional hegemònica a l'Estat espanyol.

Les celebracions litúrgiques periòdiques de l'EEF, focus de la recerca, consten bàsicament de dues parts: una de més ritual i

participativa dedicada a la invocació de l'Esperit Sant mitjançant oracions, proclames i lloances, que prenen sovint forma de manifestacions extàtiques i estats de trànsit col·lectiu, en una vivència homòloga a la *communitas* turneriana; i una segona més cerimonial, dedicada a la predicació de "La Paraula de Déu" per part dels pastors evangèlics, que llegeixen i interpreten experiencialment els passatges bíblics, tot proclamant idealitzacions comunitàries i noves formes de construcció de la gitanitat.

La tesi principal del treball apunta cap a la idea d'una incorporació negociada del pentecostalisme per mitjà de la seva articulació en dinàmiques sociofamiliars existents i l'assumpció de pràctiques socials significatives, així com d'una apropiació agencial i situada de les pràctiques i els discursos pentecostals per part dels actors socials en qüestió; la qual cosa suscita un procés de reconversió social i repercuteix en els processos i estratègies de construcció i reconstrucció identitàries, dotant-los de nous elements, escenaris i significats. Així doncs, les modalitats de construcció de la gitanitat, els sentits comunitaris de pertinença i les diferenciacions identitàries que introdueix el pentecostalisme cohabituen amb les ja existents, articulant-se situacionalment en diferents nivells pràctics i discursius més o menys compatibles. En les pràctiques culturals de l'EEF coexisteixen formes vivencials de *communitas*, models escenificats de comunitat i estructures socials

que travessen el *culto*, confirmant aquest com un espai alhora físic i simbòlic per a la (re)negociació de les diferenciacions socials a través de la seva escenificació pràctica o discursiva. Així, el pentecostalisme gitano s'afegeix al repertori de recursos activables pels gitans catalans en la construcció i escenificació de la seva pròpia singularitat, que ja anteriorment havia estat formulada en termes carismàtics.

